

אשר נשיא יחטא

אֲשֶׁר נָשִׂיא יִחְטָא וְעָשָׂה אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיו אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ בְּשִׁגְגָה וְאִשָּׁם: (ויקרא ד כב).¹

אבן עזרא – ממשיך את "אם" שלפניו

אשר נשיא יחטא הפוך, וכן הוא: אשר יחטא הנשיא, והוא דבק אשר למעלה ואם כל עדת ישראל ישגו (פסוק ג), כאילו אמר: ואם אשר יחטא הוא נשיא שבט, או נשיא בית אב.²

רמב"ן – כאשר

... ואין צריך לכל זה, כי שימושי "אשר" רבים, יש מהם יורו על הזמן, כגון: כאשר בא יוסף אל אחיו (בראשית לז כג), כאשר כלו לאכול את השבר (שם מג ב), ודומיהם. אף כאן, כאשר נשיא יחטא, ויחסר כ"ף העת.³

רשב"ם – קורה שנשיא חוטא

כמו "וואשר ניתן כתר מלכות בראשו", כמו וכתר מלכות אשר נתן בראשו.⁴

כלי יקר על הפסוק – ודאי שנשיא יחטא

סתם יחיד בנקל יבוא לידי חטא, על כן נאמר נפש כי תחטא (פסוק ב), שלשון "כ"י" מורה על דבר שקרוב לודאי שיהיה כן. אבל הנשיא המתנשא לכל ראש ונוהג נשיאותו ברמה מתוך רוס לבבו, ודאי יבוא לידי חטא. לכך נאמר: אשר נשיא יחטא, כי לשון אשר מורה על דבר שודאי יהיה ואין בו ספק וכן תמצא בספר הזוהר.⁵

דברים רבה ב יט פרשת ואתחנן – הכל מתחיל בראש

זהו שאמר הכתוב: "כִּרְבָּם כִּן חֲטָאוּ לִי כְּבֹדָם בְּקָלוֹן אֶמִיר" (הושע ד ז). מהו כְּרָבָם? אמר ר' שמואל בר נחמני: שכל מה שהגדולים עושין, הדור עושה. כיצד? הנשיא מתיר, ואב בית דין אומר: הנשיא מתיר ואני אוסר? והדיינים אומרים: אב בית דין מתיר ואנו אוסרים? ושאר הדור אומרים: הדיינים מתירין ואנו אוסרים?⁶ מי גרם לכל הדור לחטוא? הנשיא שחטא תחילה.⁷

¹ פרק ד של ספר ויקרא פותח בכותרת הכללית "נפש כי תחטא" ומפרט בהמשך: תחילה כהן גדול (כהן משיח) שחטא (פסוק ג), המשך במקרה המיוחד של בית דין (הגדול) שחטא (פסוק יג), לאחר מכן נשיא שחטא (פסוק כב) ורק בסוף "האזרח הפשוט" (עם הארץ, פסוק כז). שלושה הראשונים ("הבכירים") נדונים בהרחבה במסכת הוריות שבסדר נזיקין. ללמדך, שראשי העם צריכים לשמש דוגמא. ראו כלי יקר על פסוק ב' בהשוואה שהוא עורך בין שלושתם לעניין החטא ובפסוק כ' לגבי הסליחה (בדברינו [חטאי המנהיגים – שיטת כלי יקר](#), בפרשה זו). ואנו נתמקד בנשיא. מי הוא אותו נשיא? מה המיוחד במקרה שלו? מה פירוש הביטוי "אשר נשיא יחטא"?

² טרם שאנו מעמיקים במשמעות נשיא שחוטא, נתעכב מעט על פשט הפסוק הלשוני: "אשר נשיא יחטא". מהו "אשר" זה? אם יחטא? כאשר יחטא? או שמא ודאי יחטא? אבן עזרא מציג "להמשיך" את ה"אם" שבתחילת הפרק "אם כל עדת ישראל ישגו" (ומן הסתם כוונתו גם ל"אם הכהן המשיח יחטא" וגם "ואם נפש אחת תחטא בשגגה" שבהמשך הפרק) אל הנשיא שלנו וכן נקבל: אם אשר נשיא יחטא. המילה אשר עצמה, איננה אלא מילת יחס וחיזוק המלווה פועל, כמו: "אשר עשה", "אשר דיבר", "אשר תבדק" וכו'. ראו גם פירושו של אבן עזרא לתהלים ז יד: "ורבי משה אמר: כי פירוש אם לא ישוב כמו אשר לא ישוב והפך זה אשר נשיא יחטא".

³ אחרי שהוא דן בדברי רש"י (דברים שלא מופיעים בנוסח רש"י שבידינו) ובפירוש הנ"ל של אבן עזרא, מציג רמב"ן פירוש משלו ש"אשר" הוא "כאשר", בזמן ובאירוע. ובלשון עממית בימינו: אם וכאשר.

⁴ במילים אחרות, אומר רשב"ם, נחליף את סדר המילים במשפט, נקבל: נשיא אשר יחטא. קרה שהנשיא חטא. בדומה לאבן עזרא ולרמב"ן לעיל, אבל שונה (בסדר הדורות, רשב"ם הוא בן תקופתו של אבן עזרא ושניהם קדמו לרמב"ן). הרי לנו עוד דוגמא קלאסית לשיטת רשב"ם כפשטן מובהק. והרי לנו גם קשר לפורים אחר כותלנו, דרך מגילת אסתר.

⁵ באנגלית היינו אומרים It is bound to happen. כוונת כלי יקר לזוהר כך ג (ויקרא) פרשת ויקרא דף כג עמוד א: "תני רבי יצחק מאי שנא בכל אתר דכתיב בהו ואם ... אם הכהן המשיח יחטא, ואם כל עדת ישראל ישגו והכא אשר נשיא יחטא ולא כתיב ואם נשיא יחטא? ...אלא אלין כהנייא לא משתכחי הכי בחטא ... וכן ואם כל עדת ישראל ישגו תוהא הוא דכלהו ישתכחו בחובא ... אבל הכא אשר נשיא יחטא – ודאי. בגין דלביה גס ביה ועמא אזלין אבתריה ואתמנן תחותי, ועל דא אשר נשיא יחטא". ה"אשר" של הנשיא הוא ההפך הגמור של ה"אם" של הכהן והאדם הפשוט. אצלם זה "אם", אצלו זה "אשר" – ודאי. ראו דברי הזוהר שם בהרחבה. וכן פירש ספורנו: "כי אמנם זה דבר מצוי שיחטא, כאמרו: וישמן ישרון ויבעט". השררה משחיתה. לפירוש כלי יקר הקדשנו גיליון מיוחד בשם [חטאי המנהיגים – שיטת כלי יקר](#), בפרשה זו.

⁶ וקל וחומר אם ההפך: הנשיא מחמיר ואוסר, אז מי יעיז לשקול היתר?

⁷ ובהמשך המדרש שם דברים חריפים יותר על שחיתות ממש: "החכם יושב ודורש בצבור: לא תלוה בריבית - והוא מלוה בריבית, אומר: לא תגזול - והוא גוזל. אומר לא תגנוב והוא גונב ... מעשה באדם אחד שנגנבה טליתו והלך לקבול לדיין עליה ומצאה פרושה על מטתו ... מעשה באדם א' שנגנבה קומקמוס שלו ועלה לקבול עליו לדיין ומצאו על הכירה שלו וכו'". אבל נחזור לנשיא

רש"י על הפסוק – אשרי הדור שנשיאו נותן לב

אשר נשיא יחטא - לשון אשרי, אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו, קל וחומר שמתחרט על זדונותיו.⁸

הוריות דף י עמוד א – אין זו גזרה

תנו רבנן: אשר נשיא יחטא, יכול גזרה? ת"ל: אם הכהן המשיח יחטא, מה להלן לכשיחטא, אף כאן לכשיחטא.⁹

הוריות דף י עמוד ב – נשיא שעשה בזדון?

... הואיל ומביא בשגגת מעשה יביא על הקודמות: תלמוד לומר: אשר נשיא יחטא, שחטא והרי הוא נשיא, ולא שחטא ועודו הדיוט.¹⁰

תנו רבנן: "אשר נשיא יחטא" - אמר ר' יוחנן בן זכאי: אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו.¹¹ אם נשיא שלו מביא קרבן, צריך אתה לומר מהו הדיוט! ואם על שגגתו מביא קרבן, צריך אתה לומר מהו זדון!¹²

מסכת הוריות פרק ג משנה ג – צמצום והרחבה של המונח נשיא

ואיזהו הנשיא? זה המלך, שנאמר: "ועשה אחת מכל מצות ה' אלוהיו" - נשיא שאין על גביו אלא ה' אלוהיו.¹³

שחטא ואולי בשגגה ולא בשל שחיתות. אלא שגם כאן נראה שיש עיון של יוהרה. סדר הדיון בבית המדרש הוא מהקטן לגדול, כך שכולם שומעים את כולם וככל שהעניין מגיע "למעלה" שומעים הבכירים מגוון דעות והנמקות ומקבלים הכרעה שקולה. אבל אם פסק הדין מתחיל "למעלה" כמתואר במדרש, לא מתפתח שום דיון ענייני וכולם משתתקים ונעשים כנועים ומקבלים החלטה "פה אחד" של הנשיא. אולי גם זה חטאו של רבן גמליאל במחלוקתו הידועה עם ר' יהושע בדיון אם תפילת ערבית רשות או חובה, שלשאלה של התלמיד: תפילת ערבית, רשות או חובה? קפץ הוא בראש ופסק: חובה (ומוסיף ופונה שם לחכמים ואומר: "כלום יש אדם שחולק בדבר זה?"). ראו ברכות כח ע"א בדבריו [ביום בו העבירו את רבן גמליאל מנשיאותו](#). בין כך ובין כך, נראה שיש כאן מקור בחכמת חז"ל לביטוי: הדג מסריח מהראש.

⁸ רש"י מביא אותנו אל עולם המדרש שנראה בהמשך. אין הוא רואה קושי מיוחד בפשט הפסוק ועכ"פ אינו דן בכך (ראו שוב נוסח רש"י שמובא ברמב"ן). אך מיד בפסוק הסמוך מפרש רש"י: "או הודע אליו חטאו - כמו אם הודע. הרבה או יש שמשמשין בלשון אם, ואם במקום או, וכן או נודע כי שור נגח הוא". מתוספת זו נראה שפשוט לרש"י ש"אשר" הוא "אם". החידוש הוא שגם "או" הוא "אם". ואם כך, אז אפשר לצרף את רש"י לרמב"ן וסיעתו (או שמה ההפך). כל זה בפשט הנקרא. ולעצם הדרשה שמביא רש"י: "אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו, קל וחומר שמתחרט על זדונותיו", יש לדון. מהו קל וחומר זה. מה כאן קל ומה כאן חומר? מה באמת דינו של נשיא שעבר עבירה בזדון? האם "אשרי הדור" הוא גם על נשיא שעשה דברים בזדון? על כך שיש לו אומץ להודות שעשה בזדון? ראו מחלוקת דוד ומשה על גילוי או כיסוי החטא של מנהיגים, בדברינו [כיסוי החטא או גילוי ביום כיפור](#).

⁹ הגמרא כאילו עונה לפירוש כלי יקר הנ"ל ולזוהר ולספורנו. נכון שהנשיא חשוף ומועד למעידות, נכון שבשררה יש כח משחית, אבל אין זו גזירת גורל. אשר נשיא יחטא - אם (וכאשר) יחטא - בדומה לפירוש אבן עזרא לעיל, אלא שההקבלה לנשיא איננה מבית הדין (עדת ישראל) בהצעת אבן עזרא, אלא מהכוהן הגדול (הכהן המשיח). ראו בהמשך הגמרא שם את ההשוואה עם "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם" (ויקרא יד לד) שלא ברור אם זה במובן של "אם אתן נגע צרעת" כעונש על חטא (תנחומא שם), או שאין כאן תנאי, כך יהיה. וזה בעצם לטובה (רש"י על פסוק זה, ויקרא רבה פרשה יז). ומסקנת הגמרא שם שצרעת הבית היא "בשורה" אבל לא חטאי הבכירים. וכבר הקדשנו דף מיוחד [לצרעת הבית](#) בפרשת מצורע.

¹⁰ עקרון חשוב בדיון נשיא אשר חטא הוא שהמעשה נעשה בזמן כהונתו כנשיא. על מעשים שעשה כאשר היה (עדיין) אזרח מן השורה הוא נדון כאחד העם. והובא הדבר להלכה ברמב"ם הלכות שגגות פרק טו הלכה י: "כהן משיח או מלך שחטא עד שלא נתמנו, אע"פ שלא נודע להם אלא אחר שנתמנו הרי אלו כהדיוט, שנאמר: אשר נשיא יחטא, אם הכהן המשיח יחטא, עד שיחטא כשהוא נשיא וכשהוא משיח". ויש עוד תנאי מעניין. ראו בעמוד קודם בגמרא בהוריות שם התנאי שהנשיא (מלך כפי שנראה להלן) מתפקד, לא כשהוא חולה ובפרט לא כשהוא חולה קשה כמו במחלת הצרעת (המקרה של עוזיה שנצטרע). בקיצור, דין זה של נשיא שחטא, חל רק בעת כהונתו וכשהוא במצב כשיר לתפקיד.

¹¹ וכן הוא בתוספתא בבא קמא פרק ז ובספרא פרשה ה. וזה המקור לרש"י על הפסוק. וכדאי לדייק: "אשרי הדור" ולא "אשרי הנשיא". כשהוא חוטא זה "לאשמת העם" (ראו רש"י על פסוק ג וכבר ראינו שיש הקבלה בין הכהן המשיח לנשיא) וכשהוא מודה ומתוודה "אשרי העם". והוא אישית כלל לא פשוט אם נסלח לו. "שהוא בכלל מחטיא את הרבים כי ממנו יראו וכן יעשו בקל וחומר" (כלי יקר פסוק כ)

¹² הקל וחומר הראשון מנשיא להדיוט הוא ברור. אם המנהיגים מודים בטעויותיהם, בודאי שפשוטי העם צריכים לעשות כך. על הקל וחומר השני משגגה לזדון, אפשר להתווכח, כי לפעמים אדרבא, קל יותר להודות בשגגות מאשר בזדונות. ראו יומא לו ב: "ומאחר שהתודה על הזדונות חוזר ומתודה על השגגות?" משמע שההפך, אם התוודה על שגגות עדיין צריך להתוודה על הזדונות. קל לומר "טעיתי", קשה לומר "כן, עשיתי בכוונה". וראו גם פירוש רשב"ם בפסוק שלנו: "אחת מכל מצוות ה' אלהי - כלומר אם ירא שמים הוא ולא במזיד אלא בשוגג". משמע שמדובר בנשיא שעדיין יש יראת אלהים בו ולכן אם עבר בשגגה ומודה במעשיו. אבל מי שעושה במזיד, מן הסתם אין בו יראת אלהים וכל העניין לא שייך בו. הוא לא נשמע למצוות התורה. הוא מרים יד כמו ירבעם, אחאב, מנשה ושאר מלכים ונשיאים שפעלו ביד רמה. קיצורו של דבר, דברי הפסוק "ועשה בשגגה" אינם בכדי ואי אפשר לדון קל וחומר משגגה למזיד. ראו בגמרא הוריות שהיא מעלה את השאלה הזו: "מתקיף לה רבא בריה דרבה: אלא מעתה, דכתיב: ואת אשר חטא מן הקדש ישלם, ויירבעם בן נבט דכתיב ביה: אשר חטא ואשר החטיא (מלכים א יז), הכי נמי דאשרי הדור הוא?!"

¹³ וכן הוא במדרש ספרא (תורת כהנים) ויקרא - דבורא דחובה פרשה ה: "נשיא יכול נשיא שבטים כנחשון? תלמוד לומר: ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו. ולהלן הוא אומר: למען ילמד ליראה את ה' אלהיו - מה אמור להלן נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו, אף נשיא האמור כאן שאין על גביו אלא ה' אלהיו". ממקורות אלה משמע בברור ש"אשר נשיא יחטא" מדבר בעומד בראש הפירמידה, מי שמעליו עומד רק הקב"ה, היינו מלך (בניגוד לאבן עזרא לעיל). ויש הבדל בין נשיא בלשון המקרא שהוא אכן מלך

הוריות דף יא עמוד ב – צרתך בבבל

ואיזהו נשיא? זה מלך כו'. תנו רבנן: נשיא - יכול נשיא שבט כנחשון בן עמינדב? תלמוד לומר: "מכל מצות ה' אלהיו" (ויקרא ד כב), ולהלן הוא אומר: "למען ילמד ליראה את ה' אלהיו" (דברים יז יט), מה להלן שאין על גביו אלא ה' אלהיו, אף נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו.¹⁴

בעא מיניה רבי מרבי חייא: כגון אני מהו בשעיר? אמר ליה: הרי צרתך בבבל.¹⁵

אגדת בראשית (בובר) פרק ו תפלה לדוד – מלפניך משפטי יצא

"תפילה לדוד שמעה ה' צדק" (תהלים יז א) ... אמר הקב"ה: עד מתי אתה מתפלל, אמור צרכיך מה שאתה צריך. א"ל: חייך, כל אלו שאמרתי בשביל דבר אחד - מלפניך משפטי יצא' (תהלים יז ב), למה? שאמרת אשר נשיא יחטא (ויקרא ד כב), נשיא שאין על גביו מושל אלא ה', הואיל שאין על גבי מושל אלא אתה דן אותי, מלפניך משפטי יצא.¹⁶ אומן גדול היה דוד כשהיה מבקש דבר מן הקב"ה מנגנו.¹⁷ ... היה שואל תחילה את הקלות, ואח"כ את החמורות.

למה הית דוד דומה? לאדם שהיה מבקש ללוות כור חיטים. מצא את הדניסטוס (פירוש המלוה), וא"ל: בבקשה ממך מפני שאני בדוחק השאילני כור של חרובין, א"ל: בוא וטול. הולכין ליטול, א"ל: השאילני כור של שעורים והנח כור של חרובים. א"ל: בוא וטול. הולכין ליטול, א"ל: בבקשה ממך, הואיל שבפנים טובים אתה נותן, עשה אותו כור של חיטים והשאילני תחתיו חרובין ושעורים, א"ל טול. ומי גרם לו? ששאל תחילה הקלות ואח"כ החמורות. "שמעה ה' צדק", הרי הקלות, ואח"כ החמורות: "מלפניך משפטי יצא ענין תחינה מישרים".¹⁸

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו דברי ר"י אבן שועיב בדרשתו לפרשת וירא על העקידה: "ויש אומרים על אחד ההרים אשר אומר אליך, פירושו אם אומר אליך, כמו אשר נשיא יחטא". הרי לנו סיגוריה על מעשה העקידה מפרשתנו.

(דוד עבדי נשיא, יחזקאל לו כה) ובין נשיא בלשון חכמים ותקופת בית שני ר"י יהודה הנשיא ועוד. אבל לגבי המצווה של נשיא בעמך לא תאור, הרמב"ם מרחיב מאד את המושג נשיא: "שהזהירו מקלל הנשיא והוא אמרו יתעלה ונשיא בעמך לא תאור. וזה השם כלומר נשיא ישימהו הכתוב על המלך אשר לו הממשלה ... והחכמים ישימוהו במוחלט על ראש הישיבה שלשבעים זקנים לבד. ובכל התלמוד והמשנה יאמרו נשיאים ואבות בית דין. ולשונם גם כן: נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ודע שזה הלאו הוא כולל גם כן הנשיא עם המלך. כי ענין לאו זה הוא שמזהיר שלא לקלל כל מי שיש לו ממשלה לצוות והוא במעלה העליונה בין שהיתה מעלה שלטונית או מעלה תורנית והיא הישיבה" (ספר המצוות (מצווה שטז). אז אולי כמו שהלאו של "נשיא בעמך לא תאור" מורחב על "כל מי שיש לו ממשלה לצוות", כך גם, לפחות נורמטיבית, יש להרחיב את "אשר נשיא יחטא" ל"כל מי שהוא במעלה העליונה, בין מעלה שלטונית ובין מעלה תורנית" (תורנית, מוסרית) כדברי הרמב"ם.

¹⁴ עד כאן ברייתא בדומה למשנה לעיל.

¹⁵ אבל כאשר רבי יהודה הנשיא מסתפק אם יש לו דין של נשיא לענין קרבן חטאת בשוגג, מעמיד אותו ר' חייא על מקומו: אין לך דין של מלך. ובוודאי לא לנוכח הסמכות הרחבה יותר שיש למקביל שלך בגולת בבל, היינו לראש הגולה שם – הוא אגב רב הונא. ראו בהמשך הגמרא שם נוסח מרוכך יותר של סיפור/דרשה זה, בשם רב ספרא, אך העקיצה של ר' חייא לרבי היא ברורה. ראו גם עקיצתו לרבי כאשר ארוננו של רב הונא בא להיקבר בארץ, בראשית רבה לכ כ מובא בדברינו קבורה בארץ ישראל בפרשת ויחי. ראו גם המחלוקת ביניהם על לימוד מחוץ לבית המדרש (מועד קטן טז ע"א).

¹⁶ נראה שהתשובה והתיקון האמיתיים של מי שעומד בראש הפירמדה ואין מי שעומד על גביו אלא הקב"ה (ומצפוננו), הוא בינו ובין קונו, בינו ובין מצפוננו, בינו ובין עצמו. אין מי שיכול לכפות עליו להודות בשגיאותיו, אלא הוא עצמו. ואז ייתכנו בעקרון גם זדונות.

¹⁷ היינו אומר בנגינה. והכוונה כאן לאו דווקא למנגינה כפשוטה, אלא לאמירה של דברים בטעם ובאופן שנשמע נעים.

¹⁸ לגבי דוד "אומן גדול היה", ראו המקור במדרש ויקרא רבה ה ח בפרשתנו, בפרק ד בו אנו עוסקים ושם הלשון היא: "דוד מן האריסים הטובים היה". והבאנו מדרש נאה זה בדברינו ["ודעים לרצות את בוראם"](#) ביום הכיפורים וכאן "קצר המצע מהשתרע והיריעה כהתכנס".